

PREGLEDNINAUČNI RAD

Milomir Trivun¹, Borislav Cicović¹, Bojan Kovačević²

¹Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta Univerzitet u Istočnom Sarajevu

²Pravni fakultet Univerzitet u Istočnom Sarajevu

UDK: 797.122.3 796.035

Doi: 10.7251/SIZ0316052T

ISPLATIVOST SPORTOVA NA VODI U SPORTSKOJ REKREACIJI I TURIZMU REPUBLIKE SRPSKE

Sažetak

Na prvom mjestu isplativost sportova na vodi je zdravstvena isplativost, jer zdravlje nema cijenu, ono je najveće bogastvo koji čovjek posjeduje. Ekonomska isplativost je višestruka, manji odlasci na bolovanje, veća produktivnost radnog osoblja. Ekonomska vrijednost sportske rekreacije u turizmu Republike Srpske moguće je sagledati sa dva aspekta: kroz direktne ekonomske efekte, kroz indirektne ekonomske efekte. Osim direktnih ekonomskih efekata (povećan broj gostiju), broj noćenja, prihodi u ugostiteljskim objektima, još je veći indirektni efekat ekonomske isplativosti kroz: kupovinu novih i popravku dotrajalih plovila i rekvizita. U ovom slučaju se radi o čamcima za kanu i kajak, kao i za rafting. Održavanjem u Banja Luci od. 1. do 5. juna 2016. Svjetskog prvenstva u kajaku sam grad će profitirati, jedino će klub da dobro potroši na organizaciji, ali će imati veliki rejting zbog organizacije značajne sportske manifestacije. Iz grafdskog budžeta za sufinansiranje se izdvaja 120.000 KM.

Teritoriju Republike Srpske presjeca relativno gusta mreža riječnih tokova. Osnovu te mreže čine Sava i njene desne pritoke: Una, Sana, Vrbas, Ukrina, Bosna i Drina. U prostoru istočne Hercegovine, izrazito karsternih hidrogeoloških odlika, riječnu mrežu čini sistem Trebišnjice, jedne od najvećih ponornica na svijetu i izvorište Neretve. Sva mjesta su pogodna za razvoj sportova na vodi, gdje je isplativost: zdravstvena i ekonomska opravdana, jer su to veliki potencijali za razvoj rekreacije u turizmu na području ne samo Republike Srpske.

Ključne riječi: finansiranje, triftanje, kajak, kanu, rafting

UVOD

Adison (2002) svaka rijeka ima jedinstvena obilježja, između ostalog vegetaciju, geologiju, istoriju i potencijale kroz koje protiče. Ponašanje svih rijeka gdje skoro vladaju isti zakoni protoka kroz koji voda protiče pa je unaprijed moguće predvidjeti određene brzake. Iskusni rafter ne bi trebali imati veće poteškoće u „čitanju” rijeke u bilo kojem kraju svijeta, jer brzaci imaju vrlo ujednačena svojstva bez obzira na kojoj se rijeci nalaze. Kretanje toka

vode je vrlo složeno pa unaprijed znati šta čeka skipera sa posadom nije tako jednostavno. Budući da se vodostaj mijenja iz dana u dan ili od sezone do sezone, mijenjaju se i obilježja toka rijeke. Brzinu toka i veličinu ili snagu riječnih brzaka određuje obim rijeke u kombinaciji sa nagibom podloge, širinom i kamenitom podlogom zemljišta. Što su brzaci uzburkaniji, to će biti teže predvidjeti kako će se čamac ili splav na njima ponašati. Rijeka tekući strmo, spuštajući se od višeg prema nižem tlu oblikuje: gornji, srednji i donji tok, a svaki od njih nudi drugačiji doživljaj prirode. Riječni sistem se sastoji od brojnih vodenih tokova koji se sastaju u glavnom vodenom toku, obično nazvanom po glavnoj rijeci – na primjer: Kolorado, Nil, Sava. Pritoke tih rijeka obično imaju najbolje divlje vode, mada brzaka ima i na glavnim vodenim tokovima. Pritoci i riječice sa velikom strminom i vodopadima dovode skipere do krajnjih granica njihove mogućnosti.

Splavarenje na divljim vodama četo se opisuje kao izviđački sport skromne vještine sa visokim rizikom. Svi ti navodi ne odgovaraju istini, jer rizik se može smanjiti izborom rijeke (manja granica teškoće), a sposobnost je važan faktor za uspjeh. Na splavarenje (rafting) može otići osoba sa prosječnim znanjem, sposobnosti, ako rafting klub ili agencija imaju iskusne skipere i adekvatnu opremu za to. Rafting klubovi ili private organizacije ako imaju adekvatne vodiče i prateću opremu učiniće sve da splavarenje protekne bez problema. Otisnuti se niz rijeku bez znanja i iskustva je prava avantura. Spuštanjem rijekom je dobrovoljni izazov. U splavarenju je jednako važno ako ne i najvažnije vrijeme provedeno na rijeci. Iskustvo raftera koje su stekli pored rijeke teško da se može naučiti u potpunosti na određenom kursu. Bez obzira na one koji imaju samopouzdanje sa vlastitom sposobnošću za prelaženje brzaka, a splav skrene sa idealnog smjera u uzavreli vodi lavirint. Izbor mjesta za početak spuštanja niz rijeku nije nimalo lagan. Rijeke su vrlo različite, od sporijih i mirnijih do opasnih sa vodopadima na kojima nema mogućnosti povratka. Sklonost medija da nekad dramaturizuju izazove sportova na vodi ne treba da zavaraju iskusne aktere raftinga. Većina raftera rekreativaca bira staze niskog stepena teškoće koji dopuštaju i uživanje u proticanju vode i vremena.

METOD

U radu se koristila komparativno, deskriptivna analiza domaćih i stranih autora, sa sličnom problematikom koja tangira i samu temu rada.

Adison (2002) rafting uključuju trostruki odnos između rijeke, čamca, kao i posade u splavu. Preme tome rijeka je samo jedna od tri ključna elementa splavarenja. Ukoliko su akteri sigurni u ispravnu procjenu između djelovanja sva ta tri elementa, teorijski bi se trebalo spustiti niz svaku rijeku.

Gnjato, R., Trbić, G., Marinković, D., Gnjato, O., Lojović, M. (2005) teritoriju Republike Srpske presjeca relativno gusta mreža riječnih tokova. Osnovu te mreže čine Sava i njene desne pritoke: Una, Sana, Vrbas, Ukrina, Bosna i Drina. U prostoru istočne Hercegovine, izrazito karsternih hidrogeoloških odlika, riječnu mrežu čini sistem Trebišnjice, jedne od najvećih ponornica na svijetu i izvorište Neretve. Sava i njene pritoke odvodnjavaju veći dio teritorija Republike Srpske prema Dunavu i dalje u Crno more. Ostali riječni tokovi Republike Srpske pripadaju slivu Jadranskog mora.

Ravničarske rijeke sjevernog dijela Republike Srpske imaju ekološki, ambijentalni, sve više hidromelioracioni i naravno potencijalni turistički značaj.

Mitić (2005) fizička aktivnost, a time i sportska rekreacija može da uspori pojavu bolesti vezane za starenje skoro do 50%. U skeletnim mišićima se selektivno do 2 puta povećava broj mitohondrija, aktivnost citohromooksidaze i drugih enzima disajnog lanca; prije adaptacije na hipoksiju povećava se broj alveola u plućima, koncentracija mioglobina u miokardu u krvi. Anketom o mjestu i ulozi fizičkog vježbanja u životu građana, koju je sproveo Institut za demoskopiju iz Alanesbaha, utvrđeno je interesovanje građana, starijih od 16 godina, za 17 najmasovnijih sportova. Među onima koji se ne bave sportom, 25% bi najradije upražnjavali planinarstvo i izletništvo, 26% plivanje, 22% jahanje, 21% jedrenje, 14% tenis, 13% veslanje i kajakaštvo, 12% biciklizam, 10% stoni tenis, po 9% se opredjelilo za gimnastiku i badminton itd. znatno manje se opredjelilo za grane sporta koje okupljaju veliki broj sportista: za fudbal 6%, za atletiku 4%, i 4% za rukomet, košarku i druge sportske grane. Ako se ovi reprezentativni podaci uporede sa brojem stanovnika izlazi da bi 9 miliona građana planinarilo i plivalo, 3 miliona bi igralo badminton, 3,5 miliona odlazio na biciklističke ture, a više od 7 miliona ponovo bi stavilo smučke na noge. Oko 4 miliona bi igralo tenis ili veslalo itd. fizička kultura u svim svojim pojavnim oblicima korenspondira sa turizmom i, na određen način, podstiče turizam. Kada je u pitanju **sport**, govori se o putovanju sportista na pripreme ili na utakmice, a posebno poglavlje predstavlja putovanje posmatrača na sportske događaje. Kada je u pitanju **fizičko vaspitanje** učenika, onda se prije svega misli na obaveze iz nastavnog programa: izleti, zimovanja, ljetovanja, škola u prirodi, ekskurzije. Pored toga, učenici preko drugih institucija učestvuju u raznim programima koji se događaju izvan mjesta stalnog boravka, i traju više dana i tom prilikom koriste se najčešće turistički objekti. Kod studenata su u većoj mjeri slobodni aranžmani, mada nisu rijetka putovanja i boravci u turističkim mjestima po programu raznih organizacija ili samih fakulteta. Kada se govori iz ugla **rekreacije**, turisti putuju na odmor radi zdravlja – znanja – ili zabave radi. Prostor kineziterapije (**korektivne gimnastike**) generiše potrebe koje se rješavaju u sve većoj mjeri u turističkim objektima i mjestima. U svakom slučaju, sva četiri pojavna oblika realizacije fizičke kulture upućena su na korišćenje usluga „selektivnog“ turizma. S obzirom na to da ovi aranžmani zadovoljavaju osnovne potrebe koje su vezane za sport, fizičko vaspitanje, rekreacija i kineziterapiju, znači da ovi motivi presudno utiču na stvaranje značajne turističke potrošnje.

REZULTATI

Kazazović (1998) plivanje se dijeli na: sportsko, primjenjeno i sinhrono (umjetničko) plivanje. U sportsko plivanje spadaju sportske tehnike: kraul, leđni kraul, prsno plivanje i leptir (pod pojmom leptir se podrazumjeva tehnika delfina). Uz njih ide mješovito (kompleksno) plivanje gdje jedan plivač pliva sve četiri tehnike, kao i štafeto plivanje (u mješovitom i slobodnom) sastavu. Često se čuje izraz „slobodno plivanje”. Pod tim se podrazumjeva tehnika kraul. Pod nomenklaturom „slobodnog plivanja”, po pravilima FINE, dozvoljavaju se bilo kojom tehnikom koja se započne i ne mjenja se.

Sportovi na vodi su: kajak, kanu, sportsko veslanje sa kormilom i bez kormilara. Pored toga postoji jedrenje, jedrenje na dasci, skijanje na vodi, surfanje, splavarenje i rafting.

Adison (2002) danas se splavari na hiljadama divnih rijeka cijelog svijeta, između ostalog na nekim uzbudljivim novootkrivenim mjestima u Africi i Aziji. Na većini od njih organizuju se putovanja. Informacije o dozvolama koje bi mogle zatrebati za putovanja po rezervatima ili kroz vojna područja mogu se dobiti od Međunarodne rafting federacije. Tu se mogu dobiti spisak svih državnih organizacija splavarenja gdje one postoje, a takođe spisak turističkih saveza i organizacija za svaku državu ili agenciju. Kako se pojedinosti mogu promijeniti, važno je saznanje njihove informacije o tome šta ponijeti, zdravstvena upozorenja, raspored i cijena organizovanog putovanja.

Dillon and Oyen (2009) Sastavni dio bezbjednosti na divljim vodama jeste znati plivati u brzjoj vodi. Vježbajte plivanje na leđima, sa stopalima pri površini vode i okrenutim nizvodno. Ovaj bezbjedni plivački položaj pomaže da se spriječi zaglavljivanje stopala na dnu rijeke. Vaša svakodnevna obuka u upravljanju kajakom treba da uključuje i učenje drugih agresivnih plivačkih tehnika te vještina samospašavanja. Najvažnije je naučiti agresivno plivati bočnim stilom ka najbezbjednijoj struji ili obali.

Takođe je važno naučiti kako da se prihvati pomoć od iskusnog kajakaša. Kada je to prikladno, on će vam ponuditi kraj svog čamca da pomogne da vas odvuče do obale. Pažljivo slušajte njegova uputstva, i pomozite tako što ćete se odgurivati nogama da potpomognete kretanje ka bezbjednom mjestu. Takođe trebate da naučite i da vježbate prihvatanje bačenog užeta za spasavanje, jer veslači nekada postavljaju užad na mjestima za spašavanje u varljivim brzacima ili za izvlačenje veslača koji su nasukani na sredini.

Uspješno prelaženje teške rijeke nije uvijek mjera vašeg napretka. Umjesto toga, stavite sami sebe pred izazov tako što ćete praviti teške pokrete kao što su prevoženje skelom i surfanje na lakim rijekama. Takmičari i svi stvarno dobri splavari razvijaju svoje vještine na ovaj način. Poznavanje vaše sposobnosti i njeno podudaranje s odgovarajućim rijekama je najbolji način da se osigura bezbjedno upravljanje čamcem. Sistem klasifikacije rijeka sa divljim vodama će vam pomoći u ovome.

Sistem klasifikacije rijeka sa divljim vodama kategoriše rijeke od Klase I do Klase VI. Iako se o sistemu često vode rasprave, da bi se dobila precizna ideja o teškoći staze potrebno je da dobijete puni opis.

Mattos (2009) Prva ključna lekcija dok kanu pluta na vodi jeste kako ući u čamac. Mnogo je varljivije nego što izgleda, ali će doći s praksom. Najbolje je započeti tako što ćete naći mjesto za polazak gdje su riječna obala ili mol dovoljno niski da vam dozvoljavaju da uđete u kanu a da ne morate da uskačete ili da se penjete u njega. Postavite čamac na površinu. Voda bi trebala biti dovoljno duboka da čamac može da ostane da pluta na površini sa vašom težinom. Ako je voda dovoljno duboka za prevrtanje, budite sigurni i da je dovoljno duboka za izlazak iz čamca kada se čamac prevrne. Takođe smislite kako ćete zaustaviti kanu da ne otplovi dok se penjete u njega. Nemojte doći u iskušenje da privežete čamac za obalu, jer će ovo otežati stvari ako se prevrnete. Može biti moguće da uđete u čamac dok se još uvijek

pridrđavate za obalu, samo uzmite veslo pored sebe i odveslajte. Često, međutim, ovo može da bude prilično varljivo. Korisna tehnika je da postavite vaše veslo na tlo pored čamca, te da držite jednu ruku na njemu dok se penjete u čamac. Ovo je često lakše nego pridržavanje za travnatu obalu. Kada čamac pluta i vi se pridržavate za njega i veslo, spremni ste da uđete u njega. Postavite jedno stopalo na dno čamca, i pobrinite se da je tačno u sredini prije nego prebacite težinu na njega. Sada postepeno prebacite svu svoju težinu na to stopalo, i dok se još pridržavate za veslo po potrebi, postavite vaše drugo stopalo pravo u prostor za stopala u čamcu te nježno sjednite ili kleknite. Raskomotite se i ustabilite, te uzmite veslo ako to već niste učinili. Konačno, zauzmite položaj koji više volite, sjedeći ili klečeći.

Splavarenje na rijeci Tari počelo je 1964. godine proširenim programom turističkog splavarenja, koje je ranije bilo zastupljeno samo na rijeci Drini sa drvenim splavom. Tarom i njenim kanjonom vršeno je samo triftanje balvana sve do 1970. godine. Triftanje je bilo jeftini prevoz – transport drvene oblovine, a uz put i slobodno spuštanje i plovljenje rijekom. Danas je na Tari rafting spoj aktivnog odmora i avanture. Rafting Tarom po stepenu atraktivnosti je kategorisan od III do IV stepena (po međunarodnoj skali kategorizacije rijeka), pri čemu je svrstan uz najatraktivnije svijetske rijeke: Kolorado i Zambezi. Tarom se može splavariti duž njenog toka skoro 95 km. Najuzbudljiviji dio nalazi se posljednjih 20 km od mjesta koji se zove Brštanovica do sastavka sa Pivom, gdje nastaje rijeka Drina na Šćepan polju. Ovim tokom ona je i prirodna granica između Crne Gore i Republike Srpske. Na ovom dijelu nalazi se preko 20 uzbudljivih i najvećih bukova. U donjem toku Tare izdvajaju se tzv. Manita vrela, koja se sa visine od oko 20 m stropoštaju u Taru sa vodopadom Šipčanica.

Trajanje raftinga zavisi od visine vode, vremenskih uslova i posade u čamcu. Rijeka Tara u toku godine ima variranje u nivou i visini vodostaja. U maju kada je vodostaj vode najveći spust od Brštanovice do Sastavaka traje oko 45 minuta, a u avgustu i septembru 3-4 sata. Gumenim čamcima specijalno izrađenih za „divlje“ vode, kapaciteta od 8 do 10 osoba rafting izvode tokom rijeke. Turisti koji dođu na rafting dobijaju rafting opremu: neoprensko odijelo, čizme, kacige i veslo, a u slučaju kiše dobijaju i kabanicu. Veliku i važnu ulogu ima skiper, osoba koja upravlja čamcem, koja je ujedno i vodič na raftingu. Skiperi završavaju obuku i imaju sertifikat IRF-a (International Rafting Federation). Prije starta skiper održi kratak kurs o raftingu. U toku raftinga turisti mogu da nose foto aparate i kamere, koji se čuvaju u specijalnim hermetički zatvorenim kesama ili buradima. Na najatraktivnijim mjestima prave se pauze za osvježanje i fotografisanje.

Hadžikadunić, m., Demir, M., Haset, M., Pašalić, E. (2002) ekonomska vrijednost sportske rekreacije u turizmu moguće je sagledati sa dva aspekta: kroz direktne ekonomske efekte, kroz indirektne ekonomske efekte. Direktni ekonomski efekti sportske rekreacije u turizmu su ustvari prihodi ostvareni korišćenjem sportskih sadržaja i sportsko-rekreativnih usluga. Oni su egzaktni i mjerljivi i svakim danom su sve veći jer se ponuda prilagođava turističkoj potražnji i pokretačkim faktorima rekreacije (grade se novi sporsko-rekreativni objekti sa raznovrsnim sadržajima). Dosadašnja istraživanja pokazuju ekonomsku opravdanost ulaganja u sportsko-rekreativne sadržaje. Istina, nekada direktni ekonomski efekti, kod sadržaja koji su zahtjevali veća ulaganja sredstava, ne daju prave pokazatelje. Tim prije što su pored važne

uloge direktnim ekonomskim efektima, indirektni efekti daleko značajniji. Polazeći od teorijskih i praktičnih saznanja do kojih se došlo dosadašnjim radom i istraživanjima nepobitno je da ulaganja u izgradnju sportsko-rekreativnih objekata i sadržaja u turizmu predstavljaju proizvodnu investiciju. Najveći dohodak sportsko-rekreativnih usluga ostvaruju organizacije u kojima se veličina objekta sportske rekreacije prilagodila veličini kapaciteta ostalih turističkih objekata i sadržaja (smještajni i ugostiteljski kapaciteti). Ocjena ekonomskih efekata sportske rekreacije je moguća pomoću metoda perioda povratka uloženi sredstava. Ukupna ekonomska uloga sportske rekreacije u turizmu dolazi do izražaja još više kroz indirektno ekonomske efekte, koji predstavljaju ekonomske koristi od ostalih turističkih usluga čiji je motiv boravka sportske rekreacije. Ove efekte je, zbog njihove širine i složenosti, teško tačno iskazati, jer su sadržani u ukupnoj vrijednosti turističke usluge. Pored toga oni su čak i značajniji za turističku privredu nego direktni ekonomski efekti. Ispitivanja su pokazala da se ovi efekti mogu valorizovati kroz niz faktora kao što su: - produženje turističke sezone, povećanje vanpansionske ponude, poboljšanje i aktivnost ukupne turističke ponude, povećanje broja dana boravka, povećanje zadovoljstva gostiju itd. Uključivanjem sportske rekreacije u turizam stvara se dodatno tržište za niz proizvoda i usluga. Javlja se potražnja za najrazličitijom sportskom opremom i sportskim rekvizitima iz čega se razvija posebna vrsta industrije.

Dragičević (2016) najveći grad Republike Srpske, Banja Luka, ove godine podržao je organizaciju 17 sportskih takmičenja od značaja, te još 22 koja su najavljena. Finansijska kriza koja je prisutna u društvu otežava organizaciju, jer novca za sva takmičenja i klubove nema. Zbog toga treba da se uvede red i da sportski klubovi dobro razmisle pre nego što prihvate domaćinstvo. Brojne manifestacije su završile u dugovima, dok je na pojedinim takmičenjima u prošlosti potrošen veliki novac. Direktor kajak kanu kluba Vrbas ističe da se kasni sa pripremanjima za Svjetsko prvenstvo koje treba da se održi u Banja Luci od 1. do 5. juna. Organizacija ovakvih takmičenja je teška. Saglasnost za održavanje Svjetskog prvenstva se dobila 2013. a sve se mora da radi u posljednji čas. Malo je nedostajalo da se ovo takmičenje uopšte i ne održi.- naglasio je direktor. Spas je stigao u posljednji čas od predsjednika Republike Srpske. Za najveći grad Srpske ovo je značajna manifestacija. Za Banja Luku ovo je sigurno dobra stvar. Dolazi veliki broj takmičara koji sebi plaćaju troškove, tako da grad, kao i ugostitelji sigurno imaju ekonomske razloge da se takmičenja održavaju, a tu je i promocija Banja Luke. Takođe, tu je prisutan i sportski motiv. Ovakva takmičenja doprinose popularizaciji sporta, posebno u ovom slučaju kajaka. Uz sve to dobila se i prilika da se naši takmičari na domaćem terenu nadmeću sa najboljim na svijetu. On naglašava da se klub u proteklom periodu i zadužio kako bi organizovao takmičenje.

U godišnji kalendar sportskih manifestacija Grada Banja Luka za 2016 godinu uvršćeno je 17 manifestacija od interesa. Iz gradskog budžeta će za sufinansiranje manifestacija iz godišnjeg kalendara biti izdvojeno 120.000 KM.

DISKUSIJA

Sharkey B. J., Gaskill, S. E. (2008) od 1962 godine istraživači laboratorije Kalifornijskog odjeljenja za zdravlje ispitivali su odnos zdravlja i različitih načina ponašanja ili navika. Zdravlje i dugovječnost su povezani sa sledećim faktorima: dovoljna količina sna (sedam ili osam sati dnevno), dobar doručak, redovni obroci (izbjegavanje grickalica), kontrola tjelesne težine, bez cigareta, umjereno konzumiranje alkohola, redovno vježbanje. Istraživanje je pokazalo da su muškarci mogli da dodaju 11 godina svom životnom vijeku, a žene sedam ako su se pridržavali navedenih preporuka (Breslow i Enstrom, 1980). Zaključuju da su fizičko zdravlje i dugovječnost, kao i brzina starenja u vezi sa zdravim navikama i životnim stilom. Te navike su značajnije za sopstveno zdravlje i dugovječnost od bilo kakvog medicinskog tretmana. Kalifornijska studija pokazala je da čovjek od 55 godina koji se pridržava svih sedam preporučenih oblika ponašanja ima jednak zdravstveni status kao osoba 25-30 godina mlađa koja se pridržava samo dvije preporuke. Pored toga istraživači su otkrili pozitivnu vezu između fizičkog i mentalnog zdravlja. Fizičko zdravlje je dobra osnova za mentalno zdravlje, a dobro fizičko zdravlje može se održati prateći preporuke za zdravo ponašnje.

Isplativost aktivnosti ispoljene kroz: sportska takmičenja, sportsku rekreaciju u ne zagađenoj sredini, na čistom vazduhu u turističkim destinacijama prirodnog ambijenta je višestruka, kao što su sportovi na vodi. „Zdravlje nema cijenu.“ „Zdrav čovjek ima hiljadu želja, a bolestan samo jednu, da ozdravi“. Ovo su samo neke misli i izreke koje čujemo u skoro svakodnevnom razgovoru vezane za teme o zdravlju i belesti, a posebno kada su u pitanju oni nama najbliže i najdraže osobe. „Čovjek čitavog života radi da bi stekao novac, a kad oboli cijeli taj novac bi dao da ozdravi“, su česte misli i preporuke u skoro svim časopisima, ne samo naučno-stručne literature.

Kajak i kanu na divljim vodama je zahtjevni sport na vodi u kojemu takmičari veslaju čamce na određenim dionicama. Dvije osnovne podjele čamaca na divljim vodama su: čamac za kajak i kanu. Razlikuju se još i po veslima, kajak koristi veslo sa dvije lopatice, dok je kod kanua sa jednom lopaticom. U odnosu na druge sportove na vodi pored takmičenja na mirnim vodama postoje i takmičenja na divljim vodama. To je takmičenje na vodi sa vidnim protokom i strujanjem vode, najčešće rijeke. Pored primjetnog toka rijeke prisutni su talasi, brzaci, slapovi i vodopadi. Osim prirodnog korita rijeke na divljim vodama takmičenje se može odvijati i u umjetnim stazama za jedinu disciplinu sporta na vodi, a to je slalom.

Kajak i kanu na divljim vodama imaju dvije osnovne discipline: spust i slalom. Svaka disciplina ima sledeće kategorije: C-1 (kanu) muški, C-2 (kanu dvosjed) muški, k-1 (kajak) muški, K-1 (kajak) ženske.

Slalom spada u olimpijsku disciplinu gdje takmičari prelaze stazu koja se sastoji od 20- 30 kapija. Kapije su sastavljene od dvije verikalno postavljene letve koje vise razapete iznad staze. Kapije se prolaze po zadatom redoslijedu, tako da neke kapije treba proći nizvodno, druge uzvodno. Postoje i kapije koje se prolaze sa čamcem nazad. Boja kapije označava na koji se način i redoslijed prolaze. Kapija sa zelenom bojom prolazi se niz vodu, crvena boja je da se kapija prolazi uz vodu, a kapija koja se prolazi natraške (nazad) ima oznaku R. Pogrešni prolaz kroz kapije ili dodir kažnjava se dodavanjem vremenske kazne zbirnom

vremenu. Najčešće se takmičenje odvija u dva veslanja, pa se ukupni poredak računa prema zbirnom vremenu ili prema boljoj od dvije vožnje.

Spust spada u dionice u kojoj se takmičari u što kraćem vremenu spuste po zadatoj stazi. Dužina staze iznosi od 5 do 8 kilometara, a takmičari je savladaju za 15-20 minuta. Takmičenje se odvija redosljedom da takmičari startuju u razmaku od jedne minute, te se na kraju proglašava konačan poredak. Spust ne spada u olimpijsku disciplinu.

ZAKLJUČAK

Isplativost sportovi na vodi kao što su: kajak, kanu, sportsko veslanje sa kormilarom i bez kormilara, a pored toga postoji jedrenje, jedrenje na dasci, skijanje na vodi, surfanje, splavarenje i rafting, je višestruka. Na prvom mjestu je zdravstvena isplativost, jer zdravlje nema cijenu, ono je najveće bogastvo koji čovjek posjeduje. Ekonomska isplativost je višestruka, manji odlasci na bolovanje, veća produktivnost radnog osoblja. Ekonomska vrijednost sportske rekreacije u turizmu Republike Srpske moguće je sagledati sa dva aspekta: kroz direktne ekonomske efekte, kroz indirektne ekonomske efekte. Osim direktnih ekonomskih efekata (povećan broj gostiju), broj noćenja, prihodi u ugostiteljskim objektima, još je veći indirektni efekat ekonomske isplativosti kroz: kupovinu novih i popravku dotrajalih plovila i rekvizita. U ovom slučaju se radi o čamcima za kanu i kajak, kao i za rafting. Održavanjem u Banja Luci od 1. do 5. juna 2016. Godine. Svjetskog prvenstva u kajaku sam grad će profitirati, jedino će klub da dobro potroši na organizaciji, ali će imati veliki rejting zbog organizacije značajne sportske manifestacije. Iz grafdskog budžeta za sufinansiranje se izdvaja 120.000 KM. Ranija takmičenja sličnih manifestacija kao na primjer Svjetsko prvenstvo u raftingu na Vrbasu (Banja Luka) i Foči (spust), je koštalo oko 5 do 6 miliona KM, samo su XIV Zimske Olimpijske igre u Sarajevu bile skuplje. Danas u Foči ima 9 klubova za Rafting, u Crnoj Gori 6 na rijeci Tari. Ukoliko se cijena jednog noćenja i spust Tarom i Drinom do Bastasa oko 50 do 70 evra po osobi jasna je ekonomska računica profita.

Teritoriju Republike Srpske presjeca relativno gusta mreža riječnih tokova. Osnovu te mreže čine Sava i njene desne pritoke: Una, Sana, Vrbas, Ukrina, Bosna i Drina. U prostoru istočne Hercegovine, izrazito karsternih hidrogeoloških odlika, riječnu mrežu čini sistem Trebišnjice, jedne od najvećih ponornica na svijetu i izvorište Neretve.

Ova sva mjesta su pogodna za razvoj sportova na vodi, gdje je isplativost: zdravstvena i ekonomska opravdana, jer su to veliki potencijali za razvoj rekreacije u turizmu na području ne samo Republike Srpske, nego i šire.

LITERATURA

1. Addison, G. (2002). *Splavarenje, rafting*, Znanje, Zagreb, str. 14-16 i 24, 78, prevod sa engleskog (2000). *Witewater Rafting*, New Holland Publishers Ltd, London
2. Breslow, L., and J. Enstrom. (1980). Persistence of health habits and their relationship to mortality. *Preventive Medicine* 9. 469-483
3. Dragičević, D. (2016). Klubovima dugovi, a Banja Luka na dobitku, *Blic*, (petak 29. april 2016), str. 26 i 27
4. Gnjato, R., Trbić, G., Marinković, D., Gnjato, O., Lojović, M. (2005). *Republika Srpska –turistički potencijali- Republika Srpska –touristic potential-* Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Istočno Sarajevo, str. 32
5. Hadžikadunić, m., Demir, M., Haset, M., Pašalić, E. (2002). *Sportska rekreacija*, Univerzitet u Sarajevu, Fakultet za fizičku kulturu, d.o.o. „Štamparija" Fojnica, str. 213-214
6. Kazazović, B. (1998). *Plivanje kao sport i sredstvo zdravstvenog i tjelesnog odgoja*. Federacija Bosne i Hercegovine Ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta/IP „Svjetlost» d.d. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo str: 11-14
7. Mitić, D. (2001). *Rekreacija. Rekreacija u turizmu*, Univerzitet u Beogradu, Fakultet fizičkog vaspitanja i sporta, Studio Plus, Beograd, str.18, 74, i 274
8. Sharkey B. J., Gaskill, S. E. (2008). *Vježbanje i zdravlje*, šesto izdanje, DATA STATUS, Beograd, str. 351-354

Korespodencija

Prof. dr Milomir Trivun, e-mail: milomirtrivun@gmail.com

prevod na engleski: Dragana Čolaković